

pogosto vseeno uganka, sfinga; četudi je v trajno obliko vklenjena, je vseeno večno nedosežna v vsi svoji vsebini, v svojem pravem bistvu. Strune naše notranjosti zazvene ob nji mogoče semtertja adekvatno sili, ki jo je spočela, največkrat pa neadekvatno in če hočemo ne samo osebno doživeti delo umetnikovo, ampak tudi kolikor mogoče objektivno, nam je dragocena vsaka še tako skromna izjava umetnika o njegovem svetovnem nazoru, ki vklepa v sebi že tudi njegov umetniški nazor.

Ne vem, ali je Tratnik te svoje aforizme popolnoma samostojno formuliral ali pa mogoče s pomočjo že obstoječih sličnih formulacij. To je za nas vseeno; in tudi, če bi samo citiral nazore drugih, kolikor jih smatra za pravilne, bi nam odkrival svoj svetovni in umetniški nazor. Vzoredba z njegovim delom nas pouči, da stopa Tratnik v svojih aforizmih pred nas tak, kakor smo ga našli tam. Odsev boemske ideologije ter ideologije tako zvane secesije, ki je umetnosti vračala dušo, vsebino, literarnost in jo ožje vezala na dušo stvariteljevo kakor materialistični impresionizem, nam jasno stopa pred oči v 11. aforizmu l. 1922. In globoka je resnica o tem, da je umetnost pojav duhovnega življenja, ki sicer vedno menja forme (stil), da pa je in ostane vedno ista v svojem osnovnem bistvu. To je velika resnica, ki bi je ustvarjajočemu umetniku skoraj ne pripisovali, ker je s tem priznal, da je le relativna vrednota videz, čutno dostopna stran umetnine, na katerega ustvarjajoči navadno prisega kot na najpopolnejše in skoraj bistveno.

Tratnik je še v enem oziru značilen pojav v novejši slovenski umetniški zgodovini. V mladosti, v dobi vretja stvariteljskih sil, se je pojavila v njegovi družbi skoraj neizbežna družica umetnikov novejšega časa, fantastična, le o svojem kraljestvu v oblakih sanjajoča »Musa boemica«. In kot senca hodi od takrat za njim skozi celo življenje, čeprav on že zdavnaj ni boem, ampak človek s kolikortoliko trdno življenjsko pozicijo in celo uradnim, vplivnim položajem.

Vseeno pa smatram, da je zgrešena primera med Ivanom Cankarjem in Tratnikom, ki jo je postavil »Tank« prav s te, posebno pa tudi z umetniške strani. Podobna sta si le v toliko, kolikor sta otroka iste časovne miselnosti, nepodobna pa v tem, da Tratnik v svojem bistvu ni bil nikdar revolucionar ali izpraševavec javne vesti kakor Cankar, ampak je njegovo delo, kolikor se da razlagati v tem zmislu, vedno bolj izraz splošnega razpoloženja dobe kot pa čisto osebnih doživetij. (Pred njegovimi popularnimi Slepci, Begunci, Materami je eden izmed utemeljiteljev poimpresionističnih smeri v slikarstvu, P. Picassó, izvršil svojega Slepca in druge motive iz življenja bednikov, ki so postali odslej ena izmed značilnih komponent poimpresionistične umetnosti sploh.) Tudi njemu se sicer doživeto pretvarja v umetnost kakor Cankarju, toda nikdar razen z malimi izjemami ni doživeto sub specie eternitatis, ampak le kot nekak odraz, simbol umetnikovih notranjih razpoloženj. V Beguncih, v Delu, v Slepkih,

Franc Tratnik: Iz cikla »Begunci«
(Ljubljana, 1916)

v Materah — povsodi je povedano isto: usoda, neizprosni nagon, ki deluje v življenju — ni pa v njegovem delu tiste svetle strani, ki jo ima tudi najturobnejša Cankarjeva, ki te dvigne v razpoloženja, ob katerih pozabiš vso kruto realnost in zapadeš sugestivni moči sveta breztelesnih sanj. Zato s Cankarjem živi že druga generacija in še vedno ne vidimo pravih potez njegove zgodovinske osebnosti, katere obrisi se zaostre šele, kadar se njen čar izživi. Pri Tratniku te bistvene poteze ni in zato on ni in ne bo oblikovalec duhov, ampak le umetniška potenca, ki se je močno osebno izrazila, ki je v dobi, ko je bil impresionizem pri nas na višku in so se naše oči komaj navadile na njegovo gledanje naravnih pojavov in rutino njih formalnega obvladanja v umetnosti, prvi uveljavil nov, času bolj odgovarjajoči socialni milje, in prvi v enostransko poudarjenih oblikah, za katere so merodajne tako zvane ekspresivne linije. Tako naj bo teža bremena v »Delu na polju« čim bolj občutna v držanju telesa, v obrazu žene v ozadju pa se izraža sama tuga in izmučenost. Prav radi tega je Tratnikova umetnost kmalu po vojni v borbi za novo, kljub uspehom mladih prvoboriteljev, doživela prav živahen simpatičen odmev. Tratnikovo življenjsko delo pregledati ni posebno lahko, ker je večina njegovih, posebno